

1 Національно-визвольна війна українського народу 1648-1654 р.р. (причини, характер, рушійної сили). Богдан Хмельницький хід воєнних дій. Українсько-московській договір 1654 р. Місце Богдана Хмельницького в історії

Національна–визвольна війна українського народу 1648-1654 р.р.

Причини визвольної війни:

1. швидкі темпи закріпачення;
2. посилення економічного визиску;
3. національно-релігійне люблення;
4. зіткнення інтересів козацької України і Речі Посполитої.

Завдання війни:

1. створення незалежної соборної держави;
2. відновлення православної віри;
3. утвердження соціально-економічного ладу з дрібною козацькою власністю на землю.

Богдан Хмельницький. Хід воєнних дій. 30 січня 1648 р. Богдана Хмельницького обрали гетьманом України, це означало що він став і керівником розпочатої визвольної війни.

Б. Хмельницькому вдалося укласти військовий союз із Кримським Ханом, який зобов'язувався не нападати на Україну і надіслати кінний загін.

Визвольна війна швидко розгорталась в містах і селах спалахнули повстання. Туди із своїм військом вирушив Хмельницький, чого не хотів допустити польський уряд, його збройні сили повинні були зірвати з'єднання запоріжців з селянами.

На весні 1648 р. почалися активні бойові дії.

В урочищі Жовті Води (19 квітня - 6 травня) відбулася перша битва в якій поляки зазнали поразки. Сили повстанців рушили на основні сили ворога.

Поблизу Корсуня військо Хмельницького оточило армію гетьмана Потоцького та гетьмана Калиновського і в битві 16 травня повністю її знищили.

У вересні 1648 р. під Пимивцями повстанці одержали ще одну перемогу. Після цієї битви Б. Хмельницький рушив у Галичину. Вони підійшли до Львова та обложили його. Про те брак теплого одягу, продовольства, осіннє бездоріжжя, епідемія чуми, змусили Хмельницького зняти облогу Львова. Взявши викуп від польського гарнізону гетьман повів військо на Холмщину а згодом на Варшаву. Правда мета його походу була не стратегічною а політичною — добитися миру з Польщею. Біля м. Замостя Хмельницький уклав мир з польським королем Яном Казимиром і повернувся назад.

У грудні 1648 р. Хмельницький вступив в Київ. Так закінчився перший рік війни, було визволено від ворога частину земель України. На звільненій території знищено польсько-шляхецьку і створено гетьманське управління. Почалося формування самостійної державності.

Влітку 1649 р. знову розгорілася війна. Польський уряд запросив на допомогу кілька тисяч німецьких солдатів — найманців. Готуючись до боїв Хмельницький закликав всіх до війська. У травні 1649 р. його війська рушили на зустріч польським військам. Польське військо стало відступати і стаборилось під м. Збаражем. Шляхетське військо було в безнадійному стані. На допомогу обложеним вирушило 30-ти тисячне військо на чолі з Яном Казимиром, але дійти до місця призначення їм не вдалося.

Повстанські загони Б. Хмельницького пройшовши 120 км 5 серпня 1649 р. біля м. Зборов розпочали бойові дії проти короля. Шляхетське військо потрапило в скрутне становище, проте було врятоване завдяки зрадницьким діям Кримського Хана який пішов на таємні переговори і уклав угоду з польським королем. Не маючи можливості одночасно воювати проти поляків і татар Б. Хмельницький змушений був почати переговори і укласти з польським королем договір, який дістав назву Зборовського. За цим договором передбачалось встановлення козацького реєстру в 40 тис. чоловік. Всі учасники повстання підлягали амністії, гетьманська влада поширювалась на три воєводства (Київське, Чернігівське, Брацловське), на всі урядові посади мали претендувати особи тільки православної віри. Мала бути скасована унія, православний митрополит дістав місце в польському стані.

Після цієї перемоги Хмельницький продовжив створення Української держави однак Зборівська угода майже не давала ніякого полегшення селянам, це був результат помилки Хмельницького. За таких умов перемир'я не могло бути тривалим.

У ніч з 9 на 10 лютого 1651 р. ворожі сили напали на м. Красне яке обороняв невеликий гарнізон. Лише під Вінницею козацьким силам на чолі з Іваном Богуном вдалося зупинити просування ворога і завдати йому відчутних втрат.

Генеральна битва відбулася у червні 1651 р. біля м. Берестечка на Волині, в якій козацькі полки виявили стійкість і відвагу, однак і на цей раз татари не витримали натиску, по зрадницьки залишили поле бою і втекли. Б. Хмельницький намагався повернути їх, але хан заарештував його і вимагав викупу. Козацькі війська змушені були відступати на Київщину, де Б. Хмельницький звільнившись від полону готував свої сили для продовження боротьби.

Семенсько-козацькі війська зосереджувалися в районі Білої Церкви.

25 липня польським військам вдалося захопити Київ. Після упертих і виснажливих боїв 18 вересня 1651 р. польсько-шляхетське командування уклало з Б. Хмельницьким Білоцерківський договір, згідно з яким на Україні відновлювалась влада польських магнатів, маєтки поверталися панам, скорочувався козацький реєстр, гетьман позбавився права відносин з іноземними державами і зобов'язувався розірвати союз з Кримським ханом.

Вирішальні події відбулися у травні 1652 р. на березі Південного Бугу під горою Батиг вороже військо було оточене і розгромлене. Деякі землі були визволені, але ненадовго.

Згідно з перемир'ям 5 грудня 1653 р. Україні доводилось рахуватись з умовами Зборівського миру.

За роки визвольної війни польсько-шляхетська адміністративна система на Україні фактично перестала існувати. На визволеній території створювалися полки і сотні як адміністративні військові одиниці. Найвища влада зосереджувалася в руках Генеральної Ради та старшинської адміністрації, гетьмана, старшин.

Необхідно назвати сподвижників Б. Хмельницького — Максим Кривоніс; Данило Нечай; Іван Богун; Мартин Пучкарь; Симуян Мужилівський.

Розглядаючи внутрішню політику нової адміністрації слід підкреслити: що вона була спрямована на збереження і розмірення земельних володінь старшин, монастирів і української шляхти.

В той же час, розуміючи що головне завдання українського народу — це визволення України з-під влади шляхетської Польщі, Б. Хмельницький якоюсь мірою стримував зростання великого феодалного землеволодіння. У зовнішній політиці Б. Хмельницький та його уряд ставив метою досягти ізоляції шляхетської Польщі на міжнародній арені і навпаки зберегти добросусідські відносини з Туреччиною. Налагоджували-

ся стосунки з Молдавією, Венецією.

Українсько — Московський договір 1654 р. Визволитися своїми силами від шляхетської Польщі Україна в цей період не могла. Перед Хмельницьким та його радниками встала дилема: або капітулювати перед Польщею і втрата надбань, або ж порятунок через спілку з Москвою, за яку висловлювалась частина інтелігенції України.

Повернувшись до Києва після походів на Львів гетьман проводив політику підготовки до союзу з Росією. У січні 1649 р. він направив до Москви своє перше посольство на чолі з полковником Мужилівським.

У березні 1649 р. Хмельницький через російського посла Михайлова повторює своє звернення до російського уряду.

Земський збір обговорив і 31 грудня 1663 р. Росія оголосила війну Польщі і в той же день прибули царські послы до Переяслова, де 8 січня 1654 р. було досягнуто союз України і Росії. Вже під час вступних переговорів мали місце непорозуміння, різниця в поглядах. Лише після запевнень бояр, що цар своєю грамотою затвердить вільності України, гетьман і старшина погодились на присягу. Остаточний договір укладено в Москві в березні 1654 р. Він кваліфікований як вічний, але його правова сила була дійсною лише на період гетьманування Хмельницького. Кожний наступний гетьман укладав новий договір якій мав дві частини: перша — “Статті Б. Хмельницького від 1654 р.” і друга — “Нові статті”, або додаткові.

Але вже при обранні гетьманом Ю. Хмельницького в жовтні 1659 р. царський уряд вніс змінений текст договору що обмежував автономію України і права гетьмана.

Березневі статті:

1. Гетьмана і старшину обирає рада.
2. Адміністрація і суд не підлягають Москві.
3. Податки збирає укр. скарб.
4. Козацьке військо: 60 000 чоловік.
5. Україна має право вести переговори з іншими державами.
6. Тримати в Києві воєводу.
7. Про закордонні посольства повідомляти.

2 Культура України першої половини ХІХ століття (освіта, наука, література і фольклор). Тарас Шевченко культура на західноукраїнських землях (мистецтво, живопис)

Незважаючи на колонізаторську політику російського царизму й Австро-Угорської монархії, продовжувала розвиватись українська культура.

Вирішальне значення для піднесення культури українського народу мала освіта. Згідно з “Попередніми правилами народної освіти” 1803 р. впроваджувались чотири типи шкіл: парафіяльні, повітові, губернські (гімназії) університети. У парафіяльних школах навчались до одного року основним елементам знань. У гімназіях навчались діти дворян, чиновників. З 1828 р. навчання тривало 7 років. Існували приватні пансіони, інститути шляхетних дівчат. Музеїв в Україні було три: Ришельєвський в Одесі (1817), Кременецький на Волині (1819), Ніжинський (1820). У Єлизаветграді працювала медично-фельдшерська школа, у Миколаєві — артилерійське і штурманське училища, у Херсоні училище торгового мореплавства. Громадські діячі засновували недільні школи для дорослих, зокрема в 1859 р. у Києві центрами науки та освіти були університети.

Харківській університет заснований у 1805 р. з ініціативи В. Каразіна, мав чотири факультети. У рік відкриття в ньому навчалось 65 студентів. Київський університет, відкритий у 1834 р. спочатку мав один факультет – філософський, а потім юридичний і медичний.

У першій половині ХІХ століття було видано низку праць з різних галузей знань: 4 томи опису губерній Правобережжя і Лівобережжя, 3 томи “Записки о Полтавській губернії” М. Арандаренка. В історичній науці особливе місце займає “Історія русів” О. Боденського (1846 р.). Багато архівних матеріалів про запорізьке козацтво зібрав А. Скальковський. Значним є внесок ректора Київського університету М. Максимовича.

У 1818 році в Петербурзі було опубліковано першу граматику української мови. Прогресивні вчені і письменники П. Білецький-Носенко, М. Маркевич, П. Куліш розробляли проблеми української лексики, готували словники.

Вирішальну роль у завершенні процесу встановлення української мови відіграли твори Івана Котляревського, Є. Гребінки, Р. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка. Засновником нової української літератури є

І. Котляревський (1769-1838), автор “Енеїди”.

З кінця 30-х років починають виходити поезії Тараса Шевченка видання “Кобзаря”, “Гайдамків” стали важливими подіями.

Визначним представником літератури демократичного напрямку була Марко Вовчок (1833-1907). В своїх творах вона засуджувала кріпацтво.

Л. Глібов (1827-1893) написав 107 байок, комедію “До мирового” вірші для дітей, пісню “Журба”.

Перший зразок реалістичного соціально-побутового роману “Любо-рацькі” створив письменник А. Свидницький (1834-1873). Широку популярність здобули його ліричні поезії.

Театральне мистецтво першої половини ХІХ століття активно розвивалось на Полтавщині, де І. Котляревський та М. Щепкін заснували професійний український театр. У 1819 році відбулися постанови “Наталки Полтавки” і “Москаля-чарівника” І. Котляревського. Національна драматургія заявила себе творами Г. Квітки-Основ'яненка, Я. Кухаревського, Т. Шевченка.

Розвиток національного театру активізувався 30-40-ві роки. Драма Т. Шевченка “Назар Стодоля” (1843) — перша в українській драматургії, сюжет якої побудований на соціальному конфлікті.

Пожвавилось театральне життя і на західних землях, у 1835 році вийшла збірка пісень О. Лозинського “Українське весілля”.

Високим рівнем розвитку відзначилась музично-пісенна творчість. Широко побутували народні пісні, колядки, веснянки, колискові, весільні. Із середовища народу вийшли кобзарі: Андрій Шут, Остап Вересай.

Осередками розвитку музичної культури були духовні навчальні заклади, гімназії, університети. У містах існували хори, грали оркестри.

Піаніст композитор Й. Вітвицький (1813-1866) написав у Києві твір “Україна” (1836 р.).

Відомим оперним співаком і композитором був С. Гулак-Артемівський (1813-1873) — автор першої української опери “Запорожець за Дунаєм”.

Першими українськими композиторами — професіоналами стали: М. Вербицький та І. Лаврівський.

Український живопис у першій половині ХІХ століття розвивався в загальному русі європейського мистецтва. Панував класицизм, паралельно розвивався романтизм, зароджувався реалізм. П. Федотов і Т. Шевченко заклали основу критичного, реалістичного мистецтва.

В скульптурі теж переважав класицизм, що залишив стиль борокко. І. Мартос (1754-1835) є автором пам'ятника Мініну і Пожарському у Москві, пам'ятника Рішельє в Одесі.

Значного розвитку набули будівництво і архітектура. До кращих зразків належить будинок Київського університету (1842) архітектор

В. Беретті, дзвіниця Успенського собору в Харкові (1821-1841) архітектор С. Васильєв, старий театр у Львові (1837-1843) архітектори А. Піхля і Я. Зальцман.

В Україні виникають пейзажні парки. У м. Умані закладений парк “Софіївка”, у м. Біла Церква “Олександрія” на Чернігівщині — Тростянецький дендропарк.

Отже у першій половині ХІХ століття українська культура попри несприятливі умови, досягла значних успіхів. Талановиті вчені, літератори, митці створили багато творів, що стали вагомим внеском у скарбницю світової духовності.

Використана література

1. Верстюк “Історія України” м. Київ 1998 р.
2. Лановик “Історія України. Навчальний посібник” м. Київ 2001 р.
3. М. Грушевський. Історія України (приладжена до програми вищих початкових шкіл) м. Київ 1991 р.